

Instytut Pamięci Narodowej - Gdańsk

<https://gdansk.ipn.gov.pl/pl2/aktualnosci/161447,IPN-organem-prowadzacy-muzeum-zolnierzy-wykletych-i-wiezniow-politycznych-prl-w.html>
06.05.2024, 09:36

IPN organem prowadzącym Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie

Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie. Fot. Sławek Kasper (IPN)

17 marca 2022 r., [na mocy ustawy z dnia 27 stycznia 2022 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu](#) (Dz. U. z 2022, poz. 375), prezes IPN-KŚZpNP staje się organem prowadzącym Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie.

Dr Karol Nawrocki, prezes IPN powołał na stanowisko dyrektora Muzeum dr. hab. Filipa Musiała, dyrektora krakowskiego Oddziału IPN i członka Rady Muzeum.

Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie (w organizacji), działające od 2016 r. na terenie byłego Aresztu Śledczego w Warszawie-Mokotowie przy ul. Rakowieckiej, najpierw w strukturach organizacyjnych Służby Więziennej, a od 2020 r. jako

państwowa instytucja kultury, od 17 marca będzie prowadzone przez Instytut Pamięci Narodowej.

Zagwarantowane ustawowo środki finansowe umożliwią stworzenie obiektu muzealnego, opowiadającego o historii społecznego oporu przeciwko komunistycznemu totalitaryzmowi. Więzienie mokotowskie to symbol męczeństwa Polaków, którzy w okresie stalinowskim odważyli się walczyć o wolność swojego kraju. Jako miejsce więzienia wielu działaczy opozycji demokratycznej jest także związane z historią oporu po roku 1956.

Przygotowanie i realizacja inwestycji, jaką jest budowa Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 37, służyć ma zarówno zabezpieczeniu i właściwemu zagospodarowaniu tego historycznego miejsca, jak również wzmocnieniu działań państwa w dziedzinie polityki pamięci. Prowadzone w Muzeum działania właściwe dla instytucji kultury będą rozwijane z wykorzystaniem dwudziestoletniego doświadczenia naukowego i edukacyjnego IPN.

Filip Musiał (ur. 1976), doktor habilitowany, prof. Ignatianum, historyk, politolog. Absolwent Instytutu Nauk Politycznych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (1999) i Podyplomowego Studium Dziennikarskiego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (2000). Doktorat z nauk politycznych obronił w 2004 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim, habilitację z historii uzyskał w 2011 r. na Uniwersytecie Zielonogórskim.

Od 2000 r. pracownik Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Krakowie (w latach 2006–2012 kierownik Referatu Badań Naukowych Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej). Od 24 sierpnia 2016 r. dyrektor krakowskiego Oddziału IPN. Od listopada 2017 do stycznia 2018 r., równoległe ze sprawowaną funkcją dyrektora Oddziału w Krakowie, pełnił obowiązki dyrektora Biura Edukacji Narodowej IPN w Warszawie. W latach 2013–2016 był koordynatorem oddziałowego projektu badawczego IPN „Władza i społeczeństwo w Małopolsce i na Ziemi Świętokrzyskiej 1945–1989/1990”. Od 2022 r. jest koordynatorem Centralnego Projektu Badawczego IPN „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1989/90”.

Po nowelizacji ustawy o IPN, w 2016 r. nadzorował prace remontowe związane z dostosowaniem wynajętej przestrzeni przy ul. Dunajewskiego 8 w Krakowie, w których od podstaw zorganizowano Centrum Edukacji Przystanek Historia, salę wystaw, salę edukacyjno-konferencyjną, salę edukacyjną dla najmłodszych, przeniesiona została

biblioteka, powstał punkt sprzedaży wydawnictw IPN oraz zorganizowano pokoje biurowe dla kilku biur merytorycznych krakowskiego Oddziału IPN. Jako dyrektor Oddziału nadzorował program inwestycji pod nazwą: „I. Budowa obiektu o funkcji biurowo-archiwalnej wraz z centrum wystawo-edukacyjnym. II. Remont i adaptacja budynku po areszcie śledczym na cele biurowe”, który jest wdrażany etapami.

W latach 2005–2007 wykładowca w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. J. Tischnera w Krakowie, prowadził także wykłady zlecone w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Od 2007 r. pracownik naukowo-dydaktyczny Akademii Ignatianum w Krakowie (wcześniej Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie). W 2013 r. decyzją Wielkiego Kanclerza Akademii Ignatianum, przełożonego generalnego Towarzystwa Jezusowego mianowany profesorem Ignatianum. W latach 2014–2018 prorektor ds. studenckich Akademii Ignatianum w Krakowie. Od 2007 r. członek Rady Instytutu Nauk o Polityce i Administracji (wcześniej Instytutu Politologii), od 2011 r. członek Rady Wydziału Pedagogicznego. W latach 2010–2014 członek Rady Wydawniczej Akademii Ignatianum w Krakowie, w latach 2013–2014 rzecznik dyscypliny ds. studentów Akademii Ignatianum w Krakowie, w latach 2014–2018 członek Senatu Uczelni, od 2018 r. kierownik Katedry Historii Politycznej w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji na Wydziale Pedagogicznym.

Filip Musiał prowadzi badania nad historią polityczną Polski „ludowej” (1944–1989/1990), specjalizując się przede wszystkim w historii komunistycznego aparatu represji, dziejach opozycji i oporu oraz Kościoła katolickiego w PRL. Redaktor naczelny rocznika „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, zastępca redaktora naczelnego półrocznika „Zeszyty Historyczne WiN-u”.

Wydał monografie: *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955)* (2005), *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946–1955* (2005), *Podręcznik bezpieczeństwa. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)* (wyd. 1 – 2007; wyd. 2 – 2015) oraz zbiór studiów *Raj grabarzy narodu. Studia i materiały do dziejów aparatu represji w Polsce „ludowej” 1945–1989* (2010). Współautor, redaktor i współredaktor kilkudziesięciu książek – prac zbiorowych oraz monograficznych edycji źródeł.

W latach 2002–2003 członek redakcji miesięcznika „Azymut”, ukazującego się jako dodatek do „Gościa Niedzielnego”. W latach 2006–2011 członek Kolegium Wydawniczego „Biuletynu Instytutu Pamięci Narodowej”, od 2012 członek Rady Programowej „Biuletynu Informacyjnego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej”, od 2017 r. członek Kolegium „Biuletynu IPN”. Autor kilkuset publikacji popularyzujących historię najnowszą Polski drukowanych w prasie oraz ogłaszanych w portalach internetowych. Autor i współautor kilkunastu scenariuszy wystaw (plenerowych i wewnętrznych, planszowych i artefaktowych), współautor koncepcji „Wystaw elementarnych” przygotowywanych od kilku lat w IPN. Recenzent kilkudziesięciu scenariuszy wystaw.

W latach 2015–2020 członek Narodowej Rady Rozwoju (sekcja: Kultura, tożsamość narodowa,

polityka historyczna), w latach 2016–2022 członek Rady Programowej Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL, w latach 2016–2018 członek Rady Narodowego Kongresu Nauki przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a w latach 2016–2019 członek Rady Muzeum Historii Polski. Od 2016 r. członek Rady Dyplomacji Historycznej przy MSZ, a od 2021 r. członek Rady Muzeum – Miejsca Pamięci KL Płaszow w Krakowie.

Stanowisko zastępcy dyrektora Muzeum ds. kolekcji obejmie Jacek Pawłowicz, dotychczas kierujący tą placówką.

Rys historyczny więzienia mokotowskiego w Warszawie

Budowę Więzienia Poprawczego przy ul. Rakowieckiej rozpoczęto we wrześniu 1902 r., a oficjalne otwarcie nastąpiło 24 listopada 1904 r. Początkowo więzienie przeznaczone było dla przestępców kryminalnych, ale już po kilku miesiącach było miejscem uwięzienia dla uczestników rewolucji z lat 1905-1907.

W 1918 r. zostało rozbudowane i w okresie dwudziestolecia międzywojennego było jednym z największych i najcięższych polskich zakładów karnych, od 1928 r. przeznaczonym „do odbywania kar: ciężkiego więzienia, więzienia zastępującego dom poprawczy i kar więzienia wymierzonych na czas powyżej trzech lat”.

Po zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie w 1939 r. więzienie przy ul. Rakowieckiej zachowało status kryminalnego. Pomimo tego, że nadzorowane było przez niemiecką policję kryminalną Kripo, w 1939 r. w więzieniu przetrzymywany był m.in. prezydent Warszawy Stefan Starzyński, a w 1940 r. słynny olimpijczyk Janusz Kusociński.

Do tragicznych w skutkach zdarzeń doszło w więzieniu podczas powstania warszawskiego. W odwecie za próbę zdobycia więzienia przez żołnierzy AK pod dowództwem ppor. Kazimierza Grzybowskiego ps. „Misiewicz”, decyzją komendanta miasta generała-porucznika Reinera Stahela, wszyscy więźniowie (ok. 800 więźniów, w tym 41 nieletnich) mieli zostać zamordowani. 2 sierpnia 1944 r. Niemcy rozstrzelali na więziennym dziedzińcu ok. 600 spośród nich. Kilkuset więźniów, przy pomocy mieszkańców Mokotowa, zdołało uciec.

Po wycofaniu się Niemców z Warszawy więzienie zostało obsadzone przez jednostki armii sowieckiej, które stacjonowały tu najprawdopodobniej do połowy marca 1945 r., kiedy to obiekt przekazano Departamentowi Więziennictwa i Obozów Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Od 29 czerwca 1947 r. większą częścią więzienia zarządzał dyrektor Departamentu Śledczego MBP Józef Różański, któremu podlegały pawilony X, XI oraz, od jesieni 1949 r., tzw. Pałac Cudów (miejsce, w którym odbywały się wielogodzinne przesłuchania podczas których więźniowie przyznawali się najbardziej absurdalnych

zarzutów). Obiekt pełnił wówczas funkcję więzienia śledczego, w którym, poza przetrzymywaniem zatrzymanych osób, przebiegało całe śledztwo: prowadzono przesłuchania, przygotowywano akty oskarżenia i toczyły się rozprawy sądowe.

Józef Różański wraz ze współpracownikami przeprowadzali bardzo brutalne śledztwa. Szczególnym okrucieństwem wsławił się m.in. Eugeniusz Chimczak, Stefan Alaborski i Adam Humer. Ten ostatni, według zeznań kobiet, stosował wobec nich bicie w piersi i krocze nahajką zakończoną stalową kulką lub drutem kolczastym.

W więzieniu wykonywano również wyroki śmierci, głównie poprzez strzał w tył głowy (szczególnie złą sławą wsławił się Piotr Śmietański, nazywany „katem z Mokotowa”). Zamordowanych więźniów chowano potajemnie m.in. na Służewie i przy murze Cmentarza Komunalnego na Powązkach w tzw. kwaterze „Ł”.

W więzieniu mokotowskim w okresie terroru komunistycznego zamordowano na podstawie orzeczeń opresyjnych sądów wojskowych ok. 350–400 osób. Szacuje się, że blisko tysiąc innych zamęczono w trakcie śledztwa. Wśród bohaterów Polski Podziemnej zamordowanych w więzieniu przy Rakowieckiej, znajdują się postacie będące symbolami walki o niepodległość, takie jak: gen. August Emil Fieldorf „Nil”, mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, ppłk. Łukasz Ciepliński „Pług”, rotmistrz Witold Pilecki. W celach przetrzymywano także duchownych katolickich, wśród nich był – okrutnie torturowany – bp Antoni Baraniak, późniejszy metropolita poznański, a także ks. Rudolf Marszałek, kapelan oddziałów leśnych Armii Krajowej, który w więzieniu mokotowskim został zabity.

W mokotowskim więzieniu przetrzymywano również działaczy opozycji demokratycznej z lat 70. i 80. XX wieku, którzy aktywnie działali w strukturach organizacji sprzeciwiających się systemowi komunistycznemu. Po wprowadzeniu stanu wojennego osadzano w nim m.in. działaczy „Solidarności”, Konfederacji Polski Niepodległej, Grup Oporu „Solidarni” czy Solidarności Walczącej. Na Rakowieckiej więziono również sądzonych w procesie przywódców KPN-u, początkowo przez Sąd Wojewódzki w Warszawie, a po wprowadzeniu stanu wojennego przez Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego.

Więcej o więzieniu przy ul. Rakowieckiej:

- [Jarosław Wróblewski, Czerwone mury krwawego Mokotowa](#)
 - [Śladami zbrodni. Przewodnik po miejscach represji komunistycznych lat 1944-1956, red. naukowa Tomasz Łabuszewski, Warszawa 2012](#)
-